

FENOMENUL POLIFONIEI ÎN COMPONENTELE FILMULUI CONTEMPORAN

THE PHENOMENON OF POLYPHONY IN THE COMPONENTS OF CONTEMPORARY FILM

VLAD EFTIMIE³¹,

doctorand,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice,
asistent universitar, Universitatea Hyperion, București

<https://orcid.org/0009-0000-5338-6179>

CZU 791.22:781.42

DOI <https://doi.org/10.55383/ca2026.15>

Lucrarea analizează modul în care polifonia – concept preluat din muzică și extins în lingvistică și literatură (notabil prin opera lui Mihail Bahtin) – se manifestă și în cinematografia contemporană. Explorează modul în care filmul modern integrează simultan mai multe niveluri de expresie (vizual, auditiv, narativ, simbolic), generând o structură complexă, deschisă interpretărilor multiple. Lucrarea pornește de la ideea că filmul contemporan a depășit structurile narative liniare și a adoptat o construcție polifonică, în care mai multe „voci” (personaje, perspective narative, planuri temporale, stiluri vizuale și sonore) coexistă fără a fi subordonate unui centru unic de sens. Astfel, spectatorul este invitat să participe activ la decodificarea mesajului cinematografic, devenind co-autor al semnificației. Polifonia este tratată nu doar ca o metodă narativă, ci și ca o estetică a complexității, în care forma și conținutul reflectă pluralitatea realităților contemporane.

Cuvinte-cheie: *polifonie, narațiune, temporalitate, perspectivă, juxtapunere, simultaneitate, vizual*

³¹ E-mail: vlad@mavestudio.ro

The paper analyzes how polyphony— a concept borrowed from music and later expanded in linguistics and literature (notably through the work of Mihail Bahtin)— also manifests itself in contemporary cinema. It explores how modern film simultaneously integrates multiple levels of expression (visual, auditory, narrative, symbolic), generating a complex structure open to multiple interpretations. The paper starts from the idea that contemporary film has moved beyond linear narrative structures and adopted a polyphonic construction, in which multiple “voices” (characters, narrative perspectives, temporal planes, visual and sonic styles) coexist without being subordinated to a single center of meaning. Thus, the viewer is invited to actively participate in decoding the cinematic message, becoming a co-author of the meaning. Polyphony is approached not only as a narrative method, but as the aesthetics of complexity, in which the form and content reflect the plurality of contemporary realities.

Keywords: polyphony, narrative, temporality, perspective, juxtaposition, simultaneity, visual

Introducere

Polifonia, un termen împrumutat din muzică unde descrie suprapunerea mai multor linii melodice independente și extins în lingvistică și literatură³², se manifestă și în cinematografie ca o paradigmă estetică și narativă cu adâncime filosofică. Însă, în cadrul filmului contemporan, polifonia a devenit un concept extins, integrând diverse elemente artistice, cum ar fi muzica, sunetul, imaginea și narațiunea. Polifonia modernă din cinematografie nu mai este limitată la domeniul muzicii, ci include toate componentele filmice care interacționează și se completează reciproc pentru a crea o experiență complexă și multidimensională. Filmul integrează simultan mai multe niveluri de expresie (vizual, auditiv, narativ, simbolic), generând o structură complexă, deschisă interpretărilor multiple.

Potrivit lui Michel Chion, expert în analiza sunetului de film, polifonia cinematografică nu este doar o interacțiune între sunet și imagine, ci și o „coliziune sau îmbinare între diverse registre de sunet: dialoguri, muzică și efecte sonore, toate interacționând pentru a produce sens” [1 p. 54]. Așadar, polifonia nu este doar muzicală, ci și o polifonie narativă și estetică. Chion explorează rolul sunetului în film și cum acesta devine un element narativ care funcționează împreună cu imaginea pentru a aduce mai multă profunzime narațiunii: „În film, polifonice se află toate cele trei componente ale filmului – imaginea, partitura muzicală și comentariul literar, care se contopesc într-un ansamblu organic, păstrându-și fiecare din ele individualitatea sa artistică și estetică” [2 p. 221]. Aceasta reflectă interacțiunea dintre mai multe straturi artistice într-un film și este un exemplu de polifonie în cadrul cinematografiei.

Eisenstein a avut o abordare progresivă asupra utilizării sunetului în film, văzându-l ca o componentă esențială în dezvoltarea narativă a filmului. Eisenstein salută folosirea sunetului și culorii în cinematograful și se declară gata să lucreze „la filme sonore și în culori [...], unde culoarea să fie expresia unor idei, un element de dramaturgie, o armă în mâinile artistului” [3 p. 48]. Polifonice sunt toate „cele trei componente ale filmului – imaginea, partitura muzicală și

³² Notabil prin opera lui Mihail Bahtin – conceptul de polifonie aplicat în studiul romanului lui Dostoievski.

comentariul literar, care se contopesc într-un ansamblu organic, păstrându-și fiecare din ele individualitatea sa artistică și estetică” [4 p. 73].

În filmele moderne polifonia transcende funcțiile tradiționale și permite o explorare mai profundă a unor teme precum complexitatea identității, percepția temporalității, pluralitatea narațiunilor și dialogul între mai multe perspective socio-culturale. Noile viziuni ale polifoniei în film nu sunt doar tehnici artistice, ci reflectă și o schimbare în modalitatea de a percepe lumea contemporană: fragmentată, stratificată și cu multiple realități care coexistă. De aici, rezultă trei dimensiuni cardinale (narativă, sonoră, vizuală) în care se manifestă această polifonie, dimensiuni care nu sunt separate, ci întrepătrunse organic într-un ansamblu diegetic.

Demitizarea povestirii unice – polifonia narativă

Polifonia narativă este un concept extins în filmul contemporan, inspirat din muzică, unde mai multe linii melodice se desfășoară simultan și interacționează pentru a crea un ansamblu complex. În cinematografie polifonia narativă se referă la existența mai multor fire narative sau puncte de vedere care se dezvoltă în paralel, deseori cu un anumit grad de interconectare. Aceste fire narative nu funcționează izolat, ci creează o țesătură narativă complexă, fiecare „voce” contribuind la înțelegerea de ansamblu a filmului.

Filmele contemporane adesea îmbrățișează structuri narative multiple și interconectate, în care diferite povești și perspective sunt dezvoltate concomitent. De exemplu, în *Cloud Atlas* (2012), regizat de Lana și Lilly Wachowski și Tom Tykwer, există șase linii narative distincte care se întrepătrund pe parcursul mai multor perioade istorice. Fiecare poveste funcționează ca o voce distinctă în această structură polifonică narativă, iar filmul le conectează prin teme comune și structuri vizuale și muzicale recurente. Firele narative sunt astfel suprapuse încât spectatorul este forțat să-și construiască propria percepție despre legăturile dintre ele, ceea ce face ca experiența filmică să fie una activă și nu pur contemplativă. Potrivit teoreticianului David Bordwell, „structura polifonică a narațiunii nu doar conectează personaje și evenimente, ci creează o complexitate temporală care sfidează liniaritatea tradițională a filmului” [5 p. 135]. În filmele polifonice structura este adesea non-liniară. Evenimentele nu sunt prezentate într-o ordine cronologică directă, ci pot fi întrerupte de flashback-uri, flash-forward-uri sau alte elemente care aduc perspective diferite asupra aceleași povești.

Jean-Luc Nancy vorbește despre această abordare narativă polifonică ca fiind „o modalitate prin care diferite puncte de vedere coexistă, fără a căuta să le subordoneze unele altora, ci în schimb să creeze o țesătură complexă de înțelesuri și experiențe” [6 p. 86]. Astfel, fiecare linie narativă din *Cloud Atlas* funcționează nu doar ca o poveste autonomă, ci și ca parte

dintr-un întreg mai mare, care reflectă interconectarea experiențelor umane din diferite epoci și spații.

Un alt exemplu relevant de polifonie narativă este *Babel* (2006), regizat de Alejandro González Iñárritu, unde politica polifoniei este esențială pentru a prezenta perspective multiple și interconectate ale unor evenimente tragice care au loc în diverse colțuri ale lumii. Filmul se desfășoară pe patru planuri geografice și culturale distincte – Maroc, Japonia, Mexic și Statele Unite – și explorează interacțiunile dintre aceste spații prin prisma unei tragedii comune.

În filmul modern polifonia nu mai este limitată doar la o tehnică narativă, ci devine un concept estetic de bază, redefinind modul în care sunt construite poveștile și cum sunt percepute de către spectatori. Regizorii contemporani au găsit modalități inovatoare de a utiliza polifonia pentru a crea narațiuni complexe, unde nu există o singură „voce” dominantă, ci mai multe perspective și fire narrative care coexistă și se influențează reciproc.

Ascultând filmul cu urechile conștiinței – polifonia sonoră

Polifonia sonoră se referă la utilizarea simultană a mai multor elemente sonore – muzică, efecte sonore, dialoguri – care, deși independente, se întrepătrund și se susțin reciproc, contribuind la narațiunea generală a filmului. În filmul contemporan sunetul nu mai este doar un acompaniament pentru imagine, ci un participant activ la construcția sensului, adesea interacționând cu imaginea și povestea pentru a crea o textură sonoră bogată și complexă.

Sunetul, în cinematografia contemporană, a devenit unul dintre cele mai importante elemente în crearea polifoniei estetico-artistice. În filmele lui Christopher Nolan, de exemplu, precum *Inception* (2010) sau *Dunkirk* (2017), muzica și sunetul sunt tratate nu doar ca acompaniamente pentru imagine, ci ca elemente narrative centrale. Nolan explorează deseori utilizarea polifoniei sonore prin suprapunerea simultană a diferitelor niveluri de sunet – dialoguri, efecte sonore, muzică – care contribuie la construirea tensiunii și a atmosferei generale. Astfel, Hans Zimmer, compozitorul colaborator al lui Nolan, descrie acest proces de creare a unei texturi sonore polifonice: „Muzica și efectele sonore nu sunt elemente separate, ci parte a aceleiași structuri. Creez sunete care se amestecă și se suprapun pentru a genera un univers sonor complex și stratificat” [7].

Un alt exemplu de polifonie este utilizarea muzicii și a ritmului în documentare poetice, cum ar fi în cazul filmului *Berlin, simfonia unui mare oraș* (1927), regizat de Walter Ruttmann. Aici polifonia se manifestă prin combinația de imagini și sunete, unde fiecare element contribuie la narațiune: „Opera lui Ruttmann se prezintă ca o mașinărie estetică perfectă, ca un produs al artei abstracte, care prelucrează un material real, autentic, față de care se comportă, însă, cu o indiferență totală” [8 p. 53]; „Ruttmann creează un document poetic prin ritmuri de imagine și

muzică optică [...]. Criticii contemporani cu Ruttmann au considerat acest film ca fiind o dezamăgire teribilă [...], compus din fotografii fără un ecou pozitiv” [9 p. 155].

În filmele moderne polifonia sonoră implică suprapunerea și combinarea simultană a diferitelor elemente sonore – muzică, efecte sonore și dialoguri – pentru a crea o textură sonoră complexă. Aceste elemente sunt adesea tratate ca entități narative distincte, care contribuie la crearea atmosferei generale și la dezvoltarea temelor filmului. În multe filme dialogul nu este doar un vehicul pentru informație, ci este integrat în ritmul sonor general al filmului. Fiecare personaj poate aduce o „voce” distinctă în polifonia sonoră, contribuind la formarea tensiunii sau armoniei generale a scenei.

Diferite elemente sonore (inclusiv tăcerea și muzica) interacționează și se stratifică pentru a crea o structură complexă, reflectând o polifonie între sunet și imagine. De fapt, toate elementele sonore, inclusiv muzica, inclusiv tăcerea, formează un continuum ce aparține imaginii vizuale. Deleuze observă că cinema-ul modern, în special în filmele de acțiune sau cu efecte speciale, folosește o abordare polifonică, „creând impresia că lumea nu este redusă doar la dialoguri. Folosirea diferitelor efecte senzoriale și ritmuri sugerează o polifonie între sunet și imagine” [10 p. 241].

Filmul documentar *Aria* (2004) – scenariul semnat de Dumitru Olărescu și regia de Vlad Druc – constituie un exemplu elocvent al sintezei dintre muzică, imagine și voce narativă. Structura biografică a filmului se bazează pe utilizarea cadrelor de arhivă, articulate printr-o coloană sonoră de factură clasică, în care intervențiile naratorilor au rolul de a completa și nuanța ansamblul diegetic. În acest mod, relația dintre materialul vizual, suportul muzical și discursul verbal generează o veritabilă polifonie a destinului, în care toate straturile expresive converg către configurarea unei imagini unitare și profund estetizate a subiectului reprezentat.

Polifonia sonoră a devenit o unealtă esențială pentru regizori și compozitori, permițându-le să creeze experiențe cinematografice mai profunde și mai stratificate. Aceasta nu se limitează doar la muzică și sunete, ci funcționează la nivel narativ, amplificând emoțiile și conflictele interne ale personajelor, aducând o nouă dimensiune vizualului și oferind spectatorului o experiență senzorială și intelectuală complexă.

Fragmentarea ca formă de cunoaștere – polifonia vizuală

Polifonia vizuală în filmul contemporan reprezintă suprapunerea sau combinarea simultană a mai multor imagini, perspective, cadre sau stiluri vizuale, toate contribuind la o experiență cinematografică complexă și multidimensională. La fel ca în muzica polifonică, unde mai multe linii melodice coexistă și interacționează, polifonia vizuală presupune ca mai multe imagini să

comunica simultan idei, sentimente și teme distincte. Acest concept este strâns legat de evoluția tehnicilor de montaj, a compoziției cadrelor și a utilizării simultane a mai multor surse vizuale.

În cadrul polifoniei vizuale, montajul joacă un rol central. Secvențele sunt montate în așa fel încât imagini diferite, din contexte temporale sau narrative distincte, să fie prezentate concomitent. Montajul paralel sau secvențele care alternează rapid între cadre multiple creează un flux narativ care reflectă simultaneitatea mai multor perspective. Prin intermediul montajului el caută continuitatea dintre detaliu și ansamblu, obține rezultate semnificative prin acel *tertium quid* (un al treilea ceva, adică ceva nou, ce nu se conține în imaginile respective, dar se obține numai la impactul lor) [4 p. 55].

Eisenstein explică importanța montajului ca un proces de juxtapune a două planuri care generează un al treilea sens, o idee nouă. Acest concept este similar cu polifonia în muzică, unde combinația a două sau mai multe linii melodice creează un efect artistic nou, superior fiecărui element în parte: „Juxtapunerea a două fragmente de imagini seamănă mai mult cu produsul decât cu suma lor. Seamănă cu produsul..., pentru că rezultatul alăturării se deosebește întotdeauna calitativ de fiecare din elementele componente luate aparte” [3 p. 269].

Un alt semn distinctiv al polifoniei vizuale este utilizarea simultană a mai multor puncte de vedere, fie în cadrul unei singure scene, fie printr-un montaj rapid între mai multe scene. Acest lucru permite spectatorului să vadă aceeași acțiune din perspective diferite, adăugând profunzime și complexitate.

Un exemplu notabil de polifonie vizuală și narativă este *Pulp Fiction* (1994) de Quentin Tarantino. Filmul prezintă multiple fire narrative care se desfășoară în paralel, fiind însă interconectate prin personaje și evenimente comune. Structura filmului, fragmentară și non-liniară, este o formă de polifonie vizuală în care fiecare scenă poate fi interpretată individual, dar este, totodată, o parte dintr-un întreg mai mare: „În *Pulp Fiction* fragmentarea narativă și vizuală este o tehnică de polifonie cinematografică prin care Tarantino ne obligă să reevaluăm secvențele în mod constant, conectând în moduri neașteptate elemente disparate” [5 p. 132].

David Lynch este un maestru al polifoniei vizuale, iar *Mulholland Drive* (2001) este un exemplu excelent al modului în care mai multe realități și perspective vizuale pot coexista într-un film. În acest film, Lynch suprapune cadre onirice, scene de coșmar și fragmente din realitatea „obișnuită”, creând o narațiune vizuală fragmentată și intens ambiguă.

Această abordare creează un film în care spectatorul trebuie să navigheze constant între diferitele straturi ale realității și ale subconștientului, fiecare imagine fiind deschisă unei interpretări multiple. În concluzie, polifonia vizuală redefineste cinematografia contemporană, oferind o experiență vizuală multidimensională, care sfidează structurile narrative tradiționale și explorează simultaneitatea realităților multiple.

Polifonia ca instrument critic, de integrare socială și a vocilor marginalizate

Trecem de la estetică la etică. Polifonia, prin natura sa multiplă, devine un instrument ideal pentru a descentra povestirea și a oferi un megafon vocilor marginalizate. În cinematografia contemporană polifonia nu se limitează la dimensiunile narativă, sonoră sau vizuală, ci devine un instrument esențial pentru explorarea unor teme fundamentale precum timpul și memoria. Aceste două concepte, adesea interdependente, sunt adesea tratate prin intermediul structurilor narative complexe și a tehnicilor de montaj, care permit suprapunerea mai multor niveluri temporale și amintiri, oferind o experiență cinematografică multidimensională.

The Tree of Life (2011), regizat de Terrence Malick, este un alt exemplu de polifonie ca reflexie asupra timpului și memoriei. Filmul prezintă o meditație vizuală și filozofică asupra existenței, combinând amintiri din copilăria unui bărbat cu imagini cosmice ale nașterii universului. Prin juxtapunerea constantă a trecutului și prezentului, Malick explorează felul în care memoria influențează percepția noastră asupra lumii și a propriei identități.

Memento (2001) este un exemplu reprezentativ al polifoniei temporale și narative. Regizat de Christopher Nolan, filmul explorează fragilitatea memoriei și incapacitatea protagonistului, Leonard Shelby, de a-și aminti evenimentele recente din viața sa. Narațiunea filmului este construită pe două planuri temporale paralele: unul desfășurat cronologic invers și unul în mod obișnuit, care, în cele din urmă, se întâlnesc.

Jean-Luc Nancy discută despre această formă de narațiune polifonică, spunând că „în loc să ofere o poveste clară, lineară, polifonia permite coexistarea mai multor versiuni ale aceleași realități, făcând ca fiecare fragment să devină parte a unui întreg mai vast, greu de descifrat” [6 p. 127]. În *Memento* acest proces de descifrare este parte esențială a experienței spectatorului: „Memoria în acest film este o structură polifonică de imagini și emoții, în care fiecare amintire se suprapune cu alta, iar granițele dintre trecut și prezent devin din ce în ce mai neclare” [11 p. 114]. Acest tip de polifonie temporală și emoțională permite spectatorului să experimenteze fragilitatea și importanța memoriei în definirea identității.

În acest context, vocile marginalizate se referă la acele grupuri și comunități care au fost, din punct de vedere istoric, excluse din discursurile dominante – fie că vorbim despre minorități rasiale, etnice, sexuale, de gen sau despre comunitățile defavorizate, din punct de vedere economic și social. Filmele polifonice care explorează politica vocilor marginalizate adesea se folosesc de structuri narative paralele sau suprapuse pentru a dezvălui interacțiunile dintre diferite grupuri sociale și pentru a sublinia inegalitățile sau tensiunile dintre acestea.

Regizorul Alfonso Cuarón, în filmul *Roma* (2018), face ceva și mai subtil. El plasează perspectiva menajerei indigene, Cleo, în centrul polifoniei narative și vizuale. Camera

urmărește cu încăpățănare liniștită spațiile sale, iar sunetele casei bogate devin un cor de fundal pentru drama ei personală. Aici, polifonia nu doar include o voce marginalizată, ci o pune în dialog egal, dar nu identic, cu vocile puterii, creând o reprezentare mai nuanțată și mai umană a ierarhiilor.

Filmul documentar *Miutyun*, regizat de Armine Vosganian, împletește cu subtilă erudiție pogromul suferit de armeni cu contribuțiile lor remarcabile la păstrarea patrimoniului cultural românesc, juxtapunându-le pe fondul comunității armene contemporane din România. Structura sa neliniară orchestrează o polifonie temporală a vocilor minoritare între trecut și prezent, ghidând spectatorul ca participant activ în reconstituirea istorică, astfel încât evenimentele trecute și dinamicele actuale din sânul comunității se revelează în interconectivitate organică. Veselia rezilientă a acestei comunități, confruntată cu cele mai sumbre vicisitudini istorice, amplifică admirația și respectul pentru rezistența etnică a națiunii armene, conferind operei o rezonanță profund umanistă.

Concluzii

Conceptul de polifonie în filmul modern reprezintă o abordare inovatoare și provocatoare a modului în care poveștile pot fi construite și percepute. Filmele polifonice nu doar că oferă o complexitate narativă și estetică sporită, ci și permit o explorare mai profundă a temelor contemporane legate de identitate, memorie, globalizare și percepție: „Această interferență a artelor, declanșând un fenomen complex, în care evoluează concomitent sinteza artelor și actul artistic, generează acel produs sintetic audiovizual – filmul, care, acționând prin cele trei componente de bază (imagine, muzică, comentariu literar), formează o mare forță de expresie, dar și noi semnificații, idei și sugestii” [2 p. 248]. Aceasta reflectă sinteza polifonică între mai multe elemente de artă și exprimare într-un film. Polifonia în film nu doar că aduce o inovație tehnică și estetică, dar contribuie și la o mai bună înțelegere a lumii, oferind multiple perspective asupra aceleași povești.

Cinematografia polifonică este un reflex al modului în care realitatea contemporană este fragmentată și plurală, influențată de multiple perspective și voci. Acest tip de structură poate fi văzut ca o încercare de a reflecta nu doar complexitatea vieții moderne, dar și interconectarea globală a oamenilor, culturilor și evenimentelor.

În film conceptul de polifonie s-a extins pentru a descrie structuri narative, estetice și tehnice care implică simultaneitatea și interacțiunea mai multor voci, perspective, fire narative, sunete și imagini. Prin utilizarea polifoniei filmele pot oferi o reprezentare complexă și stratificată a realității, în care mai multe dimensiuni ale poveștii sau experienței coexistă și se dezvoltă în paralel.

Referințe bibliografice

1. CHION, M. *Audio-Vision: Sound on Screen*. Ediția a 2-a. Columbia University Press, 1994. ISBN 978-0231-18-589-9.
2. OLĂRESCU, D. *Hermeneutica filmului despre artă*. Chișinău: Epigraf, 2017. ISBN 978-9975-60-278-5.
3. EISENSTEN, S. *Articole alese*. București: Cartea Rusă. 1958.
4. OLĂRESCU, D. *Poezia realității în formule cinematografice*. Chișinău: Epigraf. 2020. ISBN 978-9975-60-376-8.
5. BORDWELL, D. *Poetics of Cinema*. New York: Routledge. 2008. ISBN 978-0415-97-779-1.
6. NANCY, J.-L. *Listening*. Fordham University Press, 2007. ISBN 978-0823-22-773-0.
7. ZIMMER, H. *Interviews about Dunkirk and Film Music*. 2017. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=DXMfm0jU2K0> [accesat 2025-10-25].
8. GOLDGRABER, Al. *Estetica realității în filmul documentar și filmul de nonficțiune*. București: UCIN, 2019. ISBN 978-606-94316-2-7.
9. BALAZS, B. *Arta filmului*. București. Editura de Stat Pentru Literatură și Artă, 1957.
10. DELEUZE, G. *Cinema 2: The Time-Image*. University of Minnesota Press Minneapolis. 1989. ISBN 978-0816-61-677-0.
11. KRISTEVA, J. *The Sense and Non-Sense of Revolt*. Columbia University Press, 2000. ISBN 978-0-231-10996-3.